

Η ελληνική στρατιωτική ορολογία – Αναλυτική παρουσίαση και αντιπαραβολή με την αντίστοιχη γερμανική

Αιμιλία Ροφούζου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο στρατός είναι μια κλειστή κοινωνία, η οποία διαθέτει δικές της συνήθειες, κανόνες και χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Όπως κάθε κλειστή κοινωνία, έτσι και ο στρατός κάθε χώρας έχει αναπτύξει με την πάροδο του χρόνου μια συγκεκριμένη ορολογία. Επειδή γλώσσα και κοινωνία συνδέονται στενά, η επικοινωνία των στρατευμένων φέρνει στο φως πολλά χαρακτηριστικά της κοινωνίας και του τρόπου διαβίωσής τους και αντιστρόφως η μελέτη των γνωρισμάτων της στρατιωτικής ζωής αποτελεί αστείρευτη πηγή πληροφόρησης για τη στρατιωτική ορολογία.

Στην παρούσα μελέτη παρουσιάζονται πρωτίστως οι σημαντικότερες πτυχές του ελληνικού στρατιωτικού ιδιώματος, το οποίο υποδιαιρείται στην επίσημη και στην ανεπίσημη στρατιωτική ορολογία και γίνεται, επίσης, μια σύντομη συγκριτική προσέγγιση της ελληνικής και γερμανικής ανεπίσημης στρατιωτικής γλώσσας.

Greek military terminology – Analytical presentation and comparison with the german equivalent

Aimilia Rofouzou

ABSTRACT

The army is a closed society, which has its own rules, habits and characteristics. Like every closed society each country's army has developed as time has past its own specific terminology. Due that language and society are related, the way the soldiers communicate between themselves reveals a lot of the characteristics of their society and their personal and social behavior and the study of the military life gives us information about the military terminology.

This study reveals the most important characteristics of the military terminology, which is divided between the official and the unofficial and compares the greek and german unofficial military terminology.

0 Εισαγωγή

Οι Ένοπλες Δυνάμεις αποτελώντας το σύνολο των μονίμων στελεχών, των επί θητεία υπηρετούντων, καθώς και των επιστράτων σε περίοδο ειρήνης, επιστράτευσης ή πολέμου έχουν ως κύρια αποστολή την εξασφάλιση της εθνικής άμυνας με τη χρήση των όπλων. Οι

πρώτες Ένοπλες Δυνάμεις συναντώνται στη Γαλλία κατά την εποχή της Αναγέννησης και στη συνέχεια κατά την εποχή του Ναπολέοντα και στην Πρωσσία μετά την ήττα της από το γαλλικό στρατό, ενώ στην εποχή μας δε νοείται οργανωμένο κράτος χωρίς τη σύσταση Ενόπλων Δυνάμεων.

Σύμφωνα με τη στρατιωτική κοινωνιολογία οι Ένοπλες Δυνάμεις θεωρούνται μια μεγάλη οργάνωση με πολλαπλές διαφοροποιήσεις, μια ιδιότυπη κοινωνική ομάδα, η οποία λειτουργεί ως ένα κοινωνικό υποσύστημα εντός ενός ευρύτερου κοινωνικού συστήματος. Χρησιμοποιείται εδώ εύστοχα ο όρος ‘κοινωνική ομάδα’ διότι παραπέμπει όχι απλά σε μια κατηγορία ατόμων, αλλά και σε μια κοινωνική δομή –συγκεκριμένος σκοπός, αποστολή και οργάνωση, καθορισμένος αριθμός μελών, αφοσίωση, ποινές, απαγορεύσεις κ.ο.κ. Ο στρατός, επομένως, –όπως απλούστερα αποκαλούνται οι Ένοπλες Δυνάμεις- είναι μια ιδιάζουσα και κλειστή κοινωνία, τα μέλη της οποίας με την κατάλληλη εκπαίδευση αφομοιώνουν πλήρως τις ιδέες, τις πεποιθήσεις, τα συναισθήματα και τον τρόπο σκέψης της και μαθαίνουν να ενεργούν με τρόπο ανάλογο, αφού μια ομάδα σκέπτεται, αισθάνεται και ενεργεί με συλλογική συνείδηση και σε αντίθεση πολλές φορές με τα πιστεύω των μεμονωμένων μελών της. Διαθέτει, μάλιστα, δικά του χαρακτηριστικά γνωρίσματα, συνήθειες, κανόνες, σκοπούς, αρχές, πρότυπα συμπεριφοράς, προβλήματα, ως και κώδικα τιμής, ενώ τα στοιχεία εκείνα που τον διαφοροποιούν από τις άλλες κοινωνικές ομάδες είναι η ιεραρχική του διάρθρωση και η αυστηρή πειθαρχία.^[1]

Όπως κάθε κλειστή κοινωνία, έτσι και ο στρατός κάθε χώρας έχει αναπτύξει με την πάροδο του χρόνου μια συγκεκριμένη ορολογία, η οποία έχει συνεισφέρει στην καλύτερη επικοινωνία μεταξύ των μελών του στρατού κάθε χώρας, αλλά και της στρατιωτικής κοινότητας σε παγκόσμιο επίπεδο εν γένει.^[2] Επειδή γλώσσα και κοινωνία συνδέονται στενά, η επικοινωνία των στρατευμένων φέρνει στο φως πολλά χαρακτηριστικά της κοινωνίας και του τρόπου διαβίωσής τους και αντιστρόφως η μελέτη των γνωρισμάτων της στρατιωτικής ζωής αποτελεί αστείρευτη πηγή πληροφόρησης για τη στρατιωτική ορολογία,^[3] η οποία υποδιαιρείται στην επίσημη και την ανεπίσημη γλώσσα, αν και πολλές φορές η μια επικαλύπτεται από την άλλη. Η επίσημη γλώσσα του στρατού χαρακτηρίζεται από σαφήνεια

¹ Βλ. Δ. Σμοκοβίτης, *Μια ιδιότυπος κοινωνική ομάδα: Οι ένοπλοι δυνάμεις, Διατριβή επί Διδακτορία, Θεσσαλονίκη 1977, σελ. 21-82.*

² Βλ. Walter Wintschalek, *Terminologiarbeit und streitkräfterelevante Fachsprache. Versuch einer Erläuterung der Grundlagen der Terminologie für das Sprachinstitut des Bundesheeres, στο SIB Term, Fachperiodikum für Terminologiarbeit, Interkulturelle Kommunikation, streitkräfterelevante Fachsprache, τχ. 1, εκδ. Landesverteidigungsakademie, Βιέννη 2006, σελ. 3-8, εδώ σελ.4.*

³ Βλ. Κώστας Αθανασόπουλος, *Η γλώσσα του στρατού. Γλώσσα, λαογραφία, κοινωνία και 5 πεζά για το στρατό, εκδ. Πετράκης, Πάτρα 1986, σελ.5.*

και ακρίβεια, ενώ η μη υπηρεσιακή συμβολίζει τη φυγή από τη δύσκολη καθημερινότητα.^[4] Φανερώνει μια άλλη πλευρά του στρατού, μια προσπάθεια των στρατευμένων να αντιμετωπίσουν τον συχνά όχι και τόσο ευχάριστο χρόνο υπηρεσίας τους και να διακωμωδίσουν πρόσωπα και καταστάσεις.

Αξίζει στο σημείο αυτό να σταθούμε και στις δύο προαναφερθείσες κατηγορίες της στρατιωτικής ορολογίας, αρχίζοντας από την επίσημη στρατιωτική γλώσσα, την οποία θα εξετάσουμε, ωστόσο, υπό το πρίσμα του ελληνικού στρατιωτικού ιδιώματος, ενός ιδιώματος που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον τόσο από γλωσσολογική όσο και από ιστορική άποψη.

1 Η επίσημη στρατιωτική γλώσσα

Η επίσημη ελληνική στρατιωτική γλώσσα διακρίνεται σε δύο κατηγορίες: αφενός στη γλώσσα που αναφέρεται σε περίοδο πολέμου και αφετέρου σε εκείνη που αναφέρεται σε περίοδο ειρήνης.

Η ελληνική γλώσσα έχει το μεγάλο πλεονέκτημα να εκφράζει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις πεπειστικές και τις πράξεις του ελληνικού έθνους στο πέρασμα του χρόνου, ιδιαίτερως μάλιστα τους εθνικούς αγώνες. Εθνικοί αγώνες και γλώσσα βρίσκουν κοινά σημεία έκφρασης στον πολεμικό λόγο, ο οποίος μπορεί να έχει τη μορφή του επικού λόγου –υμνεία κατορθώματα των μεγάλων ηρώων-, τη μορφή του προτρεπτικού λόγου –δημηγορίες, διαγγέλματα, πολεμικά ανακοινωθέντα- ή τη μορφή του εγκωμιαστικού λόγου –επιτάφιοι λόγοι, θρήνοι που εγκωμιάζουν εκείνους που πολέμησαν. Και οι τρεις αυτές μορφές του πολεμικού λόγου έχουν ως πηγή έμπνευσης τη στάση των Ελλήνων απέναντι σε μεγάλα διλήμματα όπως είναι η επιλογή ζωής ή θανάτου, ελευθερίας ή δουλείας και αποτελούν σημαντική πηγή πληροφόρησης για την ίδια την πολεμική πράξη, αφού επικεντρώνονται στην ηθική και τις πράξεις των Ελλήνων αγωνιστών.

Αποκαλυπτικότερος, ωστόσο, εκ των τριών είναι ο προτρεπτικός πολεμικός λόγος, ο οποίος φανερώνει τι εμπνέει τους Έλληνες τις κρίσιμες στιγμές της πολεμικής δοκιμασίας και με ποιο τρόπο αυτό εκφράζεται γλωσσικά. Παραμένοντας για λίγο σε αυτή τη μορφή του πολεμικού λόγου θα αναφέραμε συνοπτικά ότι τρία είναι τα βασικά χαρακτηριστικά του: το ηθικό στοιχείο, το κοσμοθεωριακό και το δομικό.

⁴ Βλ. Johannes Keil, *Die Sprache der Soldaten, μελέτη στο Πολυτεχνείο της Δρέσδης (Fakultät Sprach-, Literatur- und Kulturwissenschaften, Institut für Germanistik, Lehrstuhl für germanistische Linguistik und Sprachgeschichte, Hauptseminar Soziolinguistik, Dokument Nr. 30979 aus den Wissensarchiven des GRIN Verlags), X.E. 2003/2004, σελ. 7.*

Με τον όρο ηθικό στοιχείο εννοούμε την ηθική θεμελίωση του πολέμου, το γεγονός ότι οι Έλληνες θα προχωρήσουν σε πόλεμο όχι με σκοπό να επεκταθούν εδαφικά, αλλά για να υπερασπίσουν την πατρίδα τους. Χαρακτηριστική εδώ η χρήση, αλλά και η σημασία του ρήματος *αμύνομαι* (υπερασπίζομαι τον εαυτό μου ή / και τους άλλους).

Το κοσμοθεωριακό στοιχείο του ελληνικού προτρεπτικού πολεμικού λόγου γίνεται εμφανές μέσα από την πάγια θέση των Ελλήνων να υπερασπίζονται την πατρίδα τους θυσιάζοντας ακόμη και την ίδια τη ζωή τους. Ο όρος *πολεμική ανδρεία* (γεναιότητα, τόλμη) εκφράζει στο έπακρον αυτή την κοσμοθεωριακή αρχή των Ελλήνων.

Το τελευταίο στοιχείο του προτρεπτικού λόγου, το δομικό, ορίζεται από το γνωστό τρίπτυχο *πατρίδα, θρησκεία, οικογένεια*. Και οι τρεις αυτές μεγάλες ιδέες είναι ιερές στη συνείδηση του Έλληνα και αυτές ακριβώς είναι που καλείται να υπερασπιστεί. Πρόκειται, μάλιστα, για λέξεις που και μόνο το άκουσμά τους αρκεί για να φορτίσει συναισθηματικά την ελληνική ψυχή.

Ο πολεμικός λόγος έχει δύο βασικές λειτουργίες: λειτουργεί αφενός ως επικοινωνιακό μέσο εκφράζοντας τη διαδικασία του πολέμου –πρόκειται εδώ για την αμιγώς «πολεμική γλώσσα»– και αφετέρου ως μέσο έκφρασης της λεγόμενης «λογοτεχνίας του πολέμου». [5] Η πρώτη του λειτουργία είναι αρκετά σαφής και αποδεικνύεται από όρους που δηλώνουν την πολεμική πράξη και γενικότερα όλα όσα αφορούν τον πόλεμο. Οι όροι αυτοί μπορεί να είναι ευρέως γνωστοί στον ελληνικό λαό ή να κατανοούνται και να χρησιμοποιούνται μόνο από τους ‘μυημένους’ στην στρατιωτική κοινότητα. Στην πρώτη κατηγορία βρίσκουμε όρους όπως *πόλεμος, επίθεση, νάρκη, ναυμαχία, λεηλασία*, ενώ στη δεύτερη κυρίως πιο σύνθετους όρους όπως *αμφίβια επιχείρηση, ακροαστικό φυλάκιο, επιτελικός χάρτης*.

Η λογοτεχνία του πολέμου ή αλλιώς αντιπολεμική λογοτεχνία αποτελεί μια μορφή λογοτεχνίας, η οποία ανάλογα με το είδος της εμπνέει τους Έλληνες να επιδείξουν πολεμική ανδρεία ή εμπνέεται από τα κατορθώματά τους στον πόλεμο.

Στην πρώτη περίπτωση μιλάμε για τη λεγόμενη Πατριωτική Λογοτεχνία, η οποία κυρίως με τη μορφή του ποιητικού λόγου προετοιμάζει το λαό για τον πόλεμο. Δεν υφίσταται πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα Πατριωτικής Λογοτεχνίας από το ποιητικό διάγγελμα του Κωστή Παλαμά ανήμερα την 28^η Οκτωβρίου:

⁵ Βλ. Γ. Μπαμπινιώτης, Η Γλώσσα ως Αξία, Το παράδειγμα της ελληνικής, Μελετήματα, διαλέξεις, άρθρα 1978-1993, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1994, σελ. 174-177, 181-199. Βλ. επίσης, Γ. Μπαμπινιώτης, Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, εκδ. Κέντρο Λεξικογραφίας, Αθήνα 2002, Β΄ έκδοση, σελ. 142, 176.

**αυτό το λόγο θα σας πω, δεν έχω άλλο κανένα:
μεθύστε με τ' αθάνατο κρασί του Εικοσιένα.^[6]**

Στη δεύτερη περίπτωση αναφερόμαστε σε λογοτεχνικά έργα που έχουν ως περιεχόμενο σκηνικά πολέμων και καταστροφών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα Η ΖΩΗ ΕΝ ΤΑΦΩ του Στρατή Μυριβήλη, το ΝΟΥΜΕΡΟ 31328 του Ηλία Βενέζη, ΟΙ ΑΡΜΑΤΩΜΕΝΟΙ του Λουκή Ακρίτα και το ΑΣΜΑ ΗΡΩΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΝΘΙΜΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΑΜΕΝΟ ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ του Οδυσσέα Ελύτη.^[7]

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί και μια ακόμη κατηγορία του πολεμικού λόγου. Πρόκειται για τραγούδια επωνύμων αλλά και ανωνύμων δημιουργών, τα οποία συνδέονται άμεσα με τον πόλεμο και υμνούν την αυτοθυσία των Ελλήνων προκειμένου να υπερασπιστούν την πατρίδα τους. Ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι παρακάτω τίτλοι: ΘΑΝΑΤΟΣ Ή ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, ΕΙΜΑΙ ΤΟΥ ΕΛΑΣ ΑΝΤΑΡΤΗΣ, Ο ΥΜΝΟΣ ΤΟΥ ΕΛΑΣ, Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΑΝΤΑΡΤΗ, Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΑΡΧΙΝΗΣΕ.^[8]

Με την αναφορά στα τραγούδια πολεμικού περιεχομένου ολοκληρώνεται η παρουσίαση της στρατιωτικής γλώσσας που αναφέρεται σε περίοδο πολέμου και δίνεται η ευκαιρία να γίνει μνεία στην άλλη μεγάλη κατηγορία της ελληνικής στρατιωτικής γλώσσας, η οποία αναφέρεται σε περίοδο ειρήνης.

Η κατηγορία αυτή σηματοδοτείται από τη λεγόμενη Λογοτεχνία του στρατού ή του στρατώνα, μια μορφή λογοτεχνίας στην οποία ανήκουν μυθιστορήματα, διηγήματα και ποιήματα που εμπνέονται από τη στρατιωτική ζωή σε καιρό ειρήνης και αποτελούν ένα ιδιαίτερος σημαντικό κεφάλαιο της νεοελληνικής και κυρίως της μεταπολεμικής ελληνικής λογοτεχνίας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τα παρακάτω λογοτεχνικά έργα: Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ, ΟΙ ΚΕΚΑΡΜΕΝΟΙ του Νίκου Κάσδαγλη, Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΙΠΠΙΚΟΥ του Μανόλη Ξεξάκη, Ο ΩΡΑΙΟΣ ΛΟΧΑΓΟΣ του Μένη Κουμανταρέα και Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ του Γιώργου Μανιώτη.^[9]

Τη στρατιωτική ζωή εν γένει σε ειρηνική περίοδο έχουν, ωστόσο, αντικείμενο και ορισμένα τραγούδια. Τα τραγούδια έχουν την ιδιότητα να αποστηθίζονται εύκολα, ενώ η μουσική τους επένδυση βοηθάει στην ευρεία τους διάδοση. Δεν ξετάζουμε, εδώ, τραγούδια που

⁶ Βλ. Γ. Μπαμπινιώτης, Η Γλώσσα ως Αξία, ό.π., σελ. 177-178.

⁷ Βλ. Έλενα Χουζούρη, Η στρατιωτική ζωή στη νεοελληνική λογοτεχνία, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2001, σελ. 40 και *passim*.

⁸ Βλ. Γ. Έξαρχος, Ο στρατός μέσα από τα τραγούδια, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1990, *passim*.

⁹ Βλ. Έλενα Χουζούρη, Η στρατιωτική ζωή στη νεοελληνική λογοτεχνία, ό.π., *passim*.

αρέσκονται να τραγουδούν οι στρατευμένοι, αλλά τραγούδια που αντικατοπτρίζουν τις πίκρες, τις χαρές και γενικότερα τη ζωή των φαντάρων, έστω και αν το κυρίως θέμα τους δε φαίνεται να έχει άμεση σχέση με τη στρατιωτική κοινωνία. Πρόκειται και πάλι για τραγούδια επώνυμων, αλλά και ανώνυμων δημιουργών διαφόρων κατηγοριών, ρεμπέτικα, λαϊκά, έντεχνα, ποπ, ροκ, δημοτικά, παραδοσιακά.^[10]

Η επίσημη ελληνική στρατιωτική γλώσσα, η οποία έχει αντικείμενο τη στρατιωτική ζωή σε περίοδο ειρήνης, διαμορφώνεται, ωστόσο, μέσα στα στρατόπεδα, στην καθημερινότητα των στρατευμένων.

Ας σταθούμε στο σημείο αυτό σε ορισμένα επιμέρους ζητήματα:

Η στρατιωτική διοίκηση χρησιμοποιεί από την εποχή της σύστασης του ελληνικού στρατού την καθαρεύουσα. Όλα τα στρατιωτικά έγγραφα είναι γραμμένα στην καθαρεύουσα, γεγονός που ακόμη και σήμερα δημιουργεί προβλήματα, αφού η γλώσσα αυτή δε γίνεται κατανοητή από όλους τους στρατιώτες. Και παρόλο που στον προφορικό λόγο δε χρησιμοποιείται σήμερα η καθαρεύουσα, εντούτοις είναι εμφανής η επίδρασή της. Λέξεις που φανερώνουν στρατιωτικά πράγματα και δεν έρχονται σε αντίθεση με τη σημερινή γραμματική, όπως *τάγμα*, *λόχος*, *διμοιρία*, αναφορά έχουν διατηρηθεί στο πέρασμα των χρόνων. Άλλες λέξεις όμως έχουν τροποποιηθεί ελαφρώς, ώστε να γίνουν πιο εύχρηστες, αφού δεν υπήρχαν άλλες αντίστοιχες: *θαλαμοφύλακας* αντί *θαλαμοφύλαξ*, *δεκανέας* αντί *δεκανεύς*, *μονάδα* αντί *μονάς*, *εγερτήριο* αντί *εγερτήριον*. Επικράτησαν βέβαια και ορισμένες λέξεις της καθαρεύουσας παρόλο που υπήρχαν και οι αντίστοιχές τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα οι λέξεις *οχήματα* και *αφοδευτήρια* αντί των αυτοκίνητα και αποχωρητήρια. Επίσης υπάρχουν λέξεις που χρησιμοποιούνται με τη μορφή της καθαρεύουσας μόνο σε επίσημες στιγμές και όχι στην καθημερινή ζωή του στρατού. Μια τέτοια λέξη είναι ο *εύζωνος*, ο οποίος απλά αποκαλείται *τσολιάς*.

Το πιο χαρακτηριστικό βέβαια παράδειγμα χρήσης της καθαρεύουσας στον προφορικό λόγο είναι το *Αλτ! Τις ει!* που είναι υποχρεωμένος να πει ο σκοπός όταν αντιληφθεί ότι κάποιος πλησιάζει. Εδώ, ωστόσο, οφείλουμε να επισημάνουμε το παράλογο της σταρτιωτικής ορολογίας, η οποία υποχρεώνει το σκοπό να χρησιμοποιήσει μια λέξη ξένης προέλευσης με μια ερώτηση στα αρχαία ελληνικά!

Από τη χρήση αυτή της καθαρεύουσας ήταν φυσικό να παρατηρηθούν γλωσσικά λάθη, τα οποία, ωστόσο, έχουν οδηγήσει στη δημιουργία νέων λέξεων και τείνουν να καθιερωθούν.

¹⁰ Βλ. Γ. Έξαρχος, Ο στρατός μέσα από τα τραγούδια, ό.π., *passim*.

Τα πιο συνηθισμένα από αυτά είναι τα ακόλουθα: *αντικατέστησον* αντί *αντικατάστησον*, *ανέφερε* αντί *ανάφερε* (προστακτική), *θέσεις λάβατε* αντί *λάβετε*. Τα λάθη αυτά γίνονται στην προσπάθεια ορισμένων να εντυπωσιάσουν χρησιμοποιώντας μια πιο λόγια γλώσσα, μιμούμενοι τους πιο μορφωμένους συναδέλφους τους. Άλλοι πάλι χρησιμοποιούν αυτές τις λέξεις από άγνοια χωρίς να ενδιαφέρονται για εντυπωσιασμούς.^[11]

Θα ήταν, ωστόσο, σοβαρή παράλειψη για την παρουσίαση τη επίσημης σταρτιωτικής ορολογίας να μην αναφερθούμε σε όρους που χρησιμοποιούνται στα παραγγέλματα, στις προσφωνήσεις, στις συντομογραφίες, καθώς και σε λέξεις και εκφράσεις που συναντώνται μόνο στον ελληνικό στρατό.

Τα παραγγέλματα είναι συχνά ξένης προέλευσης λέξεις που συνδυάζονται με ελληνικές – *αλτ, μαρς, αρμ-* και χρησιμοποιούνται διότι ο ελληνικός στρατός έχει από παλιά τα ξένα πρότυπα στην οργάνωσή του. Ακόμη και τα όπλα που είναι ξένα διατηρούν το ξένο όνομά τους –το τόμσον, το μπρεν.

Υπάρχουν επίσης παραγγέλματα που είναι λέξεις της καθαρεύουσας στην προστακτική – *στοιχηθείτε, τους ζυγούς λύσατε, κλίνετε επ’ αριστερά, περόνας αφαιρέσατε, ασφαλίσατε, απασφαλίσατε-* και άλλα που παραλείποντας την προστακτική κατέληξαν να μοιάζουν με επιφωνήματα –*Προσοχή!* (σταθείτε), *τροχάδην!* (κινηθείτε), *σημειωτόν!* (βήμα εκτελέσατε), *ανά χείρα!* (το όπλον λάβετε), *υπό μάλης* (θέσατε το όπλον).

Οι προσφωνήσεις έχουν δεχτεί την καταλυτική επίδραση της ιεραρχίας, η οποία στο στρατό είναι υψίστης σημασίας. Οι προσφωνήσεις διακρίνονται σε αυτές που απευθύνονται στους ανώτερους, σε αυτές που απευθύνονται στους κατώτερους και σε αυτές που προορίζονται για τους ομοιόβαθμους.

Οι κατώτεροι προσφωνούν τους αξιωματικούς με τη λέξη *κύριε* μπροστά από το βαθμό τους, π.χ. *κύριε λοχαγέ*. Το ίδιο συμβαίνει και όταν ένας αξιωματικός προσφωνεί έναν ανώτερο αξιωματικό, ενώ οι ανώτεροι προσφωνούν τους κατώτερους αξιωματικούς με το *κύριε* και το επώνυμό τους.

Τους υπαξιωματικούς τους προσφωνούν όλοι με την κλητική του βαθμού τους. Μόνο οι νεοσύλλεκτοι στην αρχή της θητείας τους χρησιμοποιούν μπροστά και τη λέξη *κύριε*.

Οι νεοσύλλεκτοι μεταξύ τους χρησιμοποιούν τη λέξη *συνάδελφε* ή μόνο το επώνυμο όταν δεν γνωρίζονται καλά και το μικρό όνομα στην πορεία. Οι παλιοί απλοί στρατιώτες

¹¹ Βλ. Κώστας Αθανασόπουλος, *Η γλώσσα του στρατού, ό.π., σελ. 113, 135-144*. Βλ. επίσης Θανάσης Παπαθανασόπουλος, *Λαογραφικά Μελετήματα, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 1980, σελ. 87*.

προσφωνούνται με τη λέξη *σειρά*. Οι αξιωματικοί και οι υπαξιωματικοί προσφωνούν τους νεοσύλλεκτους με την κλητική νεοσύλλεκτη και τους παλιούς με το επώνυμό τους.

Υπάρχουν επίσης στη στρατιωτική γλώσσα προσφωνήσεις που έχουν σχέση με προσωρινά αξιώματα, όπως *κύριε διοικητά, κύριε μέραρχε* κ.α. και προσφωνήσεις που χρησιμοποιούνται για να αποδώσουν μεγαλύτερη τιμή. Έτσι, η λέξη *στρατηγέ* δε χρησιμοποιείται μόνο για όσους κατέχουν το βαθμό του στρατηγού, αλλά και για τον υποστράτηγο και τον αντιστράτηγο.

Ο στρατός διαθέτει πλήθος υπηρεσιών και μονάδων, οι οποίες πολλές φορές έχουν μακροσκελείς ονομασίες. Για λόγους ευκολίας, επομένως, έχουν σχηματιστεί και επικρατήσει ορισμένες συντομογραφίες, οι οποίες χρησιμοποιούνται ευρέως από τη στρατιωτική διοίκηση. Ορισμένα παραδείγματα: Λ.Ο.Κ. (Λόχοι Ορεινών Καταδρομών), Ε.Σ.Α (Ελληνική Στρατιωτική Αστυνομία), Γ.Ε.Ν. (Γενικό Επιτελείο Ναυτικού) κ.α.^[12]

Υπάρχει, επίσης, ένα ολόκληρο λεξιλόγιο όρων και φράσεων που αν και είναι ευρέως διαδεδομένες όταν χρησιμοποιούνται στο στρατό αποκτούν διαφοροποιημένο νόημα, αφού αφορούν σε πολύ συγκεκριμένα πράγματα και χάνουν την κάπως πιο ευρεία έννοιά τους. Ορισμένα παραδείγματα: *αγγαρεία, άδεια, αναγνώριση, αναφέρομαι, αναφορά, αποψίλωση, έξοδος, θάλαμος, νούμερο, όπλο (σώμα), παραλλαγή, παρουσιάζομαι, πύλη, σήμα, σειρά, σκοπιά, βγαίνω παραπονούμενος, προχωρεί στο παρασύνημα, λαμβάνω την τιμή*.

Να αναφέρουμε, τέλος, ότι η επίσημη στρατιωτική ορολογία κάθε κράτους, άρα και η ελληνική, είναι ένα κράμα όρων, οι οποίοι συναντώνται σε πολλές επιστήμες, όπως επί παραδείγματι στη φυσική, τη βιολογία, τα οικονομικά, την ιατρική, τη γεωγραφία, ακόμη και στη μετεωρολογία.^[13] Έτσι, στο στρατό χρησιμοποιούνται όροι, όπως *ατομική βόμβα, μαγνητική νάρκη, μαγνητικό αζιμούθιο, βακτηριολογικός πόλεμος, στόχος, αποστολή, διοίκηση, ψυχολογικός πόλεμος, λογιστική*.

Παρόλα αυτά η επίσημη στρατιωτική ορολογία παρουσιάζει σαφείς διαφοροποιήσεις ανάλογα με το κράτος στο οποίο ομιλείται. Οι διαφοροποιήσεις αυτές έχουν σχέση μεταξύ άλλων με την κουλτούρα κάθε λαού, την ψυχοσύνθεσή του, την παιδεία και εκπαίδευσή του, τη σύσταση του στρατού του, την ιστορική του διαδρομή και τις πολεμικές του εμπειρίες.

¹² Βλ. *Κώστας Αθανασόπουλος*, *Η γλώσσα του στρατού*, ό.π., σελ. 115-133.

¹³ Βλ. *Walter Wintschalek*, *Strukturierung von militärischen Terminologiedatenbanken nach Fachgebieten* στο *SIB Term, Fachperiodikum für Terminologearbeit, Interkulturelle Kommunikation, streitkräfterelevante Fachsprache*, τχ. 2, εκδ. *Landesverteidigungsakademie*, Βιέννη 2006, σελ. 7-11.

Η ελληνική στρατιωτική γλώσσα επί παραδείγματι έχει δεχτεί έντονες επιδράσεις από τη γερμανική λόγω της γερμανικής κατοχής (1941-1944 και σε μερικά νησιά μέχρι το Μάιο του 1945). Πολλοί όροι έγιναν γνωστοί στον ελληνικό λαό από τη δύσκολη εκείνη εποχή και διατηρήθηκαν στη μνήμη του ακόμη και μέσα από σχετικού περιεχομένου ελληνικές ταινίες. Έτσι, περιστασιακά χρησιμοποιείται στα ελληνικά το γλωσσικό κατάλοιπο *Αχτουν[γκ]*, ενώ έχουν διατηρηθεί ενμέρει στην στρατιωτική γλώσσα και έχουν μεταδοθεί και στη γλώσσα που χρησιμοποιεί ο λαός (και τα ΜΜΕ) έννοιες όπως *καπούτ* [ˌkaruˈt] (συχνά και με τη σημασία ‘σκοτωμένος’), *σνελ* [schnell], *ράους* [raus], *φερμπότεν* [verboten], *μαρς* [marsch], *λος* [los], *Φύρερ* [Führer], καθώς και διάφορες βωμολοχίες.^[14]

2 Η ανεπίσημη στρατιωτική γλώσσα

Σε αντίθεση με την επίσημη στρατιωτική ορολογία, η οποία παρουσιάζει σοβαρές διαφοροποιήσεις από κράτος σε κράτος, η ανεπίσημη στρατιωτική γλώσσα ακολουθεί ανεξάρτητα από τη χώρα στην οποία ομιλείται ένα παρόμοιο πρότυπο παρουσιάζοντας διαφοροποιήσεις μόνο σε μικρές λεπτομέρειες. Η παρουσίαση της ελληνικής στρατιωτικής αργκό που θα ακολουθήσει σε σύγκριση με την αντίστοιχη γερμανική θα επιβεβαιώσει την παραπάνω διαπίστωση.^[15]

Καταλυτικά στη διαμόρφωση της ανεπίσημης στρατιωτικής γλώσσας έχουν συμβάλει τα χαρακτηριστικά της στρατιωτικής κοινωνίας. Ένα από αυτά είναι η αυστηρή ιεραρχία. Ανάμεσα στους στρατιώτες δεν υπάρχει κανονικά καμία διαφορά, όμως όποιος υπηρετεί στο στρατό για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα θεωρείται παλιός και έτσι προκύπτει μια μορφή ανεπίσημης ιεραρχίας. Οι *νέοι* χαρακτηρίζονται επομένως τόσο στον ελληνικό όσο και στο γερμανικό στρατό με μειωτικές εκφράσεις όπως *ψάρια* και *ποντίκια*.

¹⁴ Βλ. Hagen Fleischer, *Die ‚Viehmenschen‘ und das ‚Sauvolk‘. Feindbilder einer dreifachen Okkupation: der Fall Griechenland* στο Wolfgang Benz κ.ά., *Kultur, Propaganda, Öffentlichkeit. Intentionen deutscher Besatzungspolitik und Reaktionen auf die Okkupation*, Βερολίνο 1998, σελ. 135-169, εδώ σελ. 143.

¹⁵ Η παρουσίαση της στρατιωτικής αργκό στην ελληνική και τη γερμανική γλώσσα στηρίζεται στο άρθρο που έχει δημοσιευτεί στο επιστημονικό περιοδικό του αυστριακού στρατού SIB Term, Fachperiodikum für Terminologearbeit, Interkulturelle Kommunikation, streitkräfterelevante Fachsprache. Βλ. Emilia Rofousou, *Von Fischen und Mäusen. Vergleichende Feststellungen zum Soldatenjargon im Deutschen und im Griechischen*, στο SIB Term, Fachperiodikum für Terminologearbeit, Interkulturelle Kommunikation, streitkräfterelevante Fachsprache, τχ. 2, εκδ. Landesverteidigungsakademie, Βιέννη 2008, σελ. 2-8. Το εν λόγω άρθρο έχει βασιστεί από θεωρητική άποψη στις προαναφερθείσες μελέτες του Johannes Keil, *Die Sprache der Soldaten und der Kämpfer* Αθανασόπουλου, Η γλώσσα του στρατού. Τα παραδείγματα της ελληνικής στρατιωτικής αργκό προέκυψαν από προφορικές μαρτυρίες, ενώ για τα παραδείγματα της γερμανικής στρατιωτικής αργκό βλ. Christian Dewitz, *Y-Reisen. Der kleine Bundeswehr-Ratgeber*, εκδ. Heel Verlag, Königswinter 2001, passim και www.unmoralische.de/bundeswehr.htm, Das Bundeswehr-Lexikon, 18.3.2008.

Οι δύσκολες καταστάσεις διαβίωσης των στρατιωτών, οι κανόνες, οι αγγαρίες, οι διαταγές, οι περιορισμοί και η έλλειψη ελευθερίας αφενός και η προσπάθειά τους αφετέρου να ξεφύγουν από αυτήν την πραγματικότητα γίνονται επίσης εμφανείς στη γλώσσα που χρησιμοποιούν. Έτσι η λέξη *σαπίζω* δε σημαίνει στην ελληνική αργκό *σαπίζω* κυριολεκτικά, αλλά *κοιμάμαι*, ενώ στη γερμανική στρατιωτική αργκό οι *διαταγές* χαρακτηρίζονται ως *επιθυμίες των ανωτέρων* (*Wünsche des Vorgesetzten*).^[16]

Ένας ακόμη παράγοντας που επιδρά στη στρατιωτική γλώσσα είναι το γεγονός ότι ο αριθμός των γυναικών που υπηρετούν στο στρατό παγκοσμίως είναι περιορισμένος. Αυτό έχει οδηγήσει στο να επικοινωνούν οι στρατιώτες ανοιχτά και χωρίς συναισθηματισμούς. Αυτή η ελευθεροστομία της αντρικής κοινωνίας γίνεται αντιληπτή από μια πληθώρα από βρισιές, βαριές εκφράσεις και αισχροτήτες.

Θα ήταν, ωστόσο, παράλειψη να μην αναφέρουμε και την επίδραση της μαθητικής γλώσσας στη στρατιωτική αργκό, αφού οι περισσότεροι στρατιώτες έρχονται στο στρατό απευθείας από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Έτσι, χρησιμοποιούν το λεξιλόγιο που χρησιμοποιούσαν και στα μαθητικά τους χρόνια. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι έννοιες συμπίπτουν. Έτσι, στα γερμανικά η έκφραση *κατεβάζω με σκοινί* (*abseilen*) έχει τόσο στην στρατιωτική γλώσσα, όσο και στη γλώσσα των πολιτών τις δύο ίδιες σημασίες : κυριολεκτικά το κατέβασμα με σκοινί ενός αντικειμένου ή ενός προσώπου και μεταφορικά τη μέθοδο του «στρίβειν» διά της κατάλληλης πρόφασης για να μην εκπληρωθεί ανηλημμένη υποχρέωση.

Το ίδιο ισχύει και για την ελληνική έκφραση *έρεψα από την πολλή δουλειά*, η οποία σημαίνει και στην στρατιωτική γλώσσα, αλλά και στη γλώσσα των πολιτών *έχω εξαντληθεί από την πολλή δουλειά*.

Μερικές φορές, ωστόσο, υπάρχει για ένα χαρακτηρισμό μια ερμηνεία που δίνουν οι πολίτες και μια ειδική στρατιωτική ερμηνεία. Ένας όρος αυτής της κατηγορίας είναι η προτροπή *Προσοχή!*, τόσο στη γερμανική (*Achtung*) όσο και στην ελληνική γλώσσα. Ενώ από τους πολίτες χρησιμοποιείται για να επισημάνει έναν άμεσο κίνδυνο, στη στρατιωτική γλώσσα αντιστοιχεί στο παράγγελμα να λάβουν θέση προσοχής μέσα σε κλάσματα δευτερολέπτου.

Επιδράσεις έχει δεχτεί η στρατιωτική αργκό και από ξένες γλώσσες κυρίως λόγω της συνεργασίας μεταξύ των χωρών σε στρατιωτικό επίπεδο. Έτσι, οι Γερμανοί στρατιώτες χρησιμοποιούν την αγγλοαμερικάνικη έκφραση *Code Red* για ένα «διδασκτικό μέτρο» από συντρόφους προς έναν σύντροφο, ο οποίος με κάποια ενέργειά του προκάλεσε την τιμωρία

¹⁶ Για το παράδειγμα της γερμανικής στρατιωτικής αργκό βλ. *Keil, Die Sprache der Soldaten, ό.π., σελ.22.*

ολόκληρης της ομάδας. Πολλά παραδείγματα δείχνουν αυτήν την επιρροή της αγγλικής και στην ελληνική στρατιωτική αργκό. Όμως στα ελληνικά δημιουργείται ένα μείγμα με αγγλικά και ελληνικά στοιχεία. Έτσι προκύπτει π.χ. η λέξη *γόπινγκ* για το μάζεμα από γόπες τσιγάρων [γόπες/ ελληνικά.], (*gopes/ αγγλικά.*) και η έκφραση *ντε φιλινγκ* για το μάζεμα των φύλλων.

Κύριο, ωστόσο, χαρακτηριστικό της στρατιωτικής αργκό είναι η μετονομασία ορισμένων εννοιών. Στη γερμανική γλώσσα βλέπουμε π.χ. τη μετονομασία *Ψητό του Χριστού* (*Christusbraten*) για το πιάτο με ψάρι που σερβίρεται τις Παρασκευές, ενώ στην ελληνική τις μετονομασίες *καρχαρίας* για το ψάρι, *βόμβα* για το μπιφτέκι, *γκοντσίλα* για το κρέας, *τούβλο* για το παστίτσιο.

Οι μετονομασίες δεν περιορίζονται, όμως, μόνο στα φαγητά. Στην ελληνική γλώσσα η ανεπιθύμητη, «άγρια» νυχτερινή σκοπιά από τις 2 ως τις 4 το πρωί ονομάζεται *γερμανικό νούμερο*, ενώ στη γερμανική γλώσσα, αντίστοιχα, το *παπούτσι του ελέφαντα* (*Elefantenschuh*) χρησιμοποιείται για τα ρέο, ο *σιδερένιος σκούφος* (*Eisenmütze*) για το κράνος και το *σιδερένιο γουρούνι* (*Eisenschwein*) για τα πολύ παλιά φάντομ.

Επίσης και οι συντομογραφίες έχουν δεχτεί μια μεταφορική «παρερμηνεία» από την προσπάθεια των στρατιωτών να διακωμωδήσουν την καθημερινότητά τους. Η επίσημη βραχυγραφία **BWK** για το Νοσοκομείο του Ομοσπονδιακού Στρατού [**Bundeswehr-Krankenhaus**] της ΟΔΓ αντιστοιχεί για πολλούς ένστολους στο **Brot, Wurst, Käse** [Ψωμί, Λουκάνικο, Τυρί]. Στην ελληνική στρατιωτική αργκό η συντομογραφία **Λ.Υ.Β.** δεν αντιστοιχεί στο **Λόχο Υποφίων Βαθμοφόρων** όπως θα έπρεπε, αλλά στο **Λιώνω, Υποφέρω, Βασανίζομαι**.

Οφείλουμε, τέλος, να αναφέρουμε ότι η ανεπίσημη στρατιωτική γλώσσα αν και είναι προφορική, στην εποχή μας τη συναντάμε και με μια γραπτή μορφή, αυτή των SMS.

Αποτελείται δε εκτός από μεμονωμένες λέξεις και εκφράσεις και από στίχους με ομοιοκαταληξίες που δημιουργούν οι ίδιοι οι στρατιώτες γράφοντας για τα προβλήματα και τα πάθη τους και εξωτερικεύοντας με τον τρόπο αυτό τον εσωτερικό τους κόσμο. Στο ελληνικό στρατιωτικό δίστιχο επικρατεί ο δεκαπεντασύλλαβος, διότι είναι πιο κοντά στην παιδεία των Ελλήνων. Ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα ελληνικών δημιουργημάτων είναι τα ακόλουθα:

Στην πύλη φύλαγα σκοπός, πέρασαν δυο πουλάκια
τόνα μου είπε «γεια - χαρά» και τ' άλλο «δυο χρονάκια»

Τα χέρια μου κοκκίνησαν απ' την πολλή φασίνα
και θα μου βγει το μάτι μου, ώσπου να ιδώ Αθήνα

Οι φίλοι μου με ξέχασαν, δε θέλουν πια φιλία,
γιατί εγώ είμαι στο στρατό κι αυτοί στην κοινωνία

Λες και δεν έχω αδερφή, λες και δεν έχω μάνα!
Πλένω τα ρουχαλάκια μου μέσα στην караβάνα

Το όπλο έχω γι' αδερφό, το κράνος για πατέρα,
την ξιφολόγχη αδερφή και τη σκοπιά μητέρα

Όλον τον κόσμο γύρισα, Ανατολή και Δύση
Σαν του στρατού τα βάσανα δεν έχω συναντήσει.^[17]

Αντίστοιχα και στη γερμανική στρατιωτική αργκό υπάρχουν στιχάκια γραμμένα από τους στρατιώτες, ωστόσο, δεν κρίνεται σκόπιμη η αναφορά τους στην παρούσα μελέτη.

3 Επίλογος

Κλείνοντας αυτή την παρουσίαση των κυριότερων πτυχών του στρατιωτικού ιδιώματος, το οποίο σαφώς χρίζει εκτενέστερης ανάλυσης, θα λέγαμε ότι η γλώσσα είναι ένας ζωντανός οργανισμός με μεγάλη αφομοιωτική ικανότητα και όπως προκύπτει από τη μελέτη της στρατιωτικής ορολογίας –επίσημης και ανεπίσημης– φανερώνει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα χαρακτηριστικά των ανθρώπων και της κοινωνίας που αντιπροσωπεύει φωτίζοντας τις άγνωστες για το ευρύ κοινό πτυχές της.

4 Βιβλιογραφία

Κώστας Αθανασόπουλος, *Η γλώσσα του στρατού. Γλώσσα, λαογραφία, κοινωνία και 5 πεζά για το στρατό*, εκδ. Πετράκης, Πάτρα 1986.

Γ. Έξαρχος, *Ο στρατός μέσα από τα τραγούδια*, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1990.

Γ. Μπαμπινιώτης, *Η Γλώσσα ως Αξία, Το παράδειγμα της ελληνικής, Μελετήματα, διαλέξεις, άρθρα 1978-1993*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1994.

Γ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, Β' έκδοση*, εκδ. Κέντρο Λεξικογραφίας, Αθήνα 2002.

Θανάσης Παπαθανασόπουλος, *Λαογραφικά Μελετήματα*, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 1980.

Δ. Σμοκοβίτης, *Μια ιδιότυπος κοινωνική ομάδα: Οι ένοπλοι δυνάμεις, Διατριβή επί Διδακτορία, Θεσσαλονίκη*, 1977.

Έλενα Χουζούρη, *Η στρατιωτική ζωή στη νεοελληνική λογοτεχνία*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2001.

Christian Dewitz, *Y-Reisen. Der kleine Bundeswehr-Ratgeber*, εκδ. Heel Verlag, Königswinter 2001.

¹⁷ Σχετικά με τα στιχάκια στην ελληνική στρατιωτική αργκό βλ. Θανάσης Παπαθανασόπουλος, *Λαογραφικά Μελετήματα, ό.π., σελ. 93-101*.

Hagen Fleischer, Die ‚Viehmenschen‘ und das ‚Sauvolk‘. Feindbilder einer dreifachen Okkupation: der Fall Griechenland στο Wolfgang Benz κ.ά., *Kultur, Propaganda, Öffentlichkeit. Intentionen deutscher Besatzungspolitik und Reaktionen auf die Okkupation*, Βερολίνο 1998.

Johannes Keil, *Die Sprache der Soldaten*, μελέτη στο Πολυτεχνείο της Δρέσδης (Fakultät Sprach-, Literatur- und Kulturwissenschaften, Institut für Germanistik, Lehrstuhl für germanistische Linguistik und Sprachgeschichte, Hauptseminar Soziolinguistik, Dokument Nr. 30979 aus den Wissensarchiven des GRIN Verlags), X.E. 2003/2004.

Emilia Rofousou, Von Fischen und Mäusen. Vergleichende Feststellungen zum Soldatenjargon im Deutschen und im Griechischen στο *SIB Term, Fachperiodikum für Terminologiewerk, Interkulturelle Kommunikation, streitkräfterelevante Fachsprache*, τχ.2, εκδ. Landesverteidigungsakademie, Βιέννη 2008.

Walter Wintschalek, *Strukturierung von militärischen Terminologiedatenbanken nach Fachgebieten* στο *SIB Term, Fachperiodikum für Terminologiewerk, Interkulturelle Kommunikation, streitkräfterelevante Fachsprache*, τχ.2, εκδ. Landesverteidigungsakademie, Βιέννη 2006.

Walter Wintschalek, Terminologiewerk und streitkräfterelevante Fachsprache. Versuch einer Erläuterung der Grundlagen der Terminologie für das Sprachinstitut des Bundesheeres, στο *SIB Term, Fachperiodikum für Terminologiewerk, Interkulturelle Kommunikation, streitkräfterelevante Fachsprache*, τχ. 1, εκδ. Landesverteidigungsakademie, Βιέννη, 2006.

www.unmoralische.de/bundeswehr.htm, *Das Bundeswehr-Lexikon*, 18.3.2008.

Αιμιλία Ροφούζου

Λέκτορας ΠΔ 407/80 στη Σολή Ναυτικών Δοκίμων (Γερμανική Γλώσσα)
Μήλου 29
Μελίσσια 15127 Αθήνα